

Η Ελληνική Δημοκρατία που εγκαθιδρύθηκε το 1924, πελαγοδρομούσε στα 1928, όταν κάποιος εντόπισαν τον παραιτημένο Ελευθέριο Βενιζέλο να κάνει διακοπές στην Κρήτη και τον έπεισαν να επανέλθει στην πολιτική. Ηγέτης των Φιλελευθέρων ποτέ δεν είχε πάψει να είναι. Η επιστροφή του συνοδεύτηκε με την ανάληψη της πρωθυπουργίας κι ένα κύμα αισιοδοξίας να διατρέχει τη χώρα. Προκήρυξε εκλογές για τις 19 Αυγούστου με πλειοψηφικό κι έβγαλε μian ασύλληπτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία.

Απόλυτος κυρίαρχος του παιχνιδιού, προχώρησε στην αναδιοργάνωση της οικονομίας και την αποκατάσταση των προσφύγων. Και δημιούργησε συνθήκες φιλίας με την Ιταλία, τη Γιουγκοσλαβία, την Ουγγαρία και την Αυστρία, όπου κυβερνούσαν δικτατορικά καθεστώτα, ενώ έκανε τολμηρό άνοιγμα προς την Τουρκία. Βενιζέλος και Κεμάλ υποσχέθηκαν να θάψουν το παρελθόν και να ξεκινήσουν την ελληνοτουρκική προσέγγιση με μια συνθήκη φιλίας, ουδετερότητας, συνδιαλλαγής και διαιτησίας. Οι υπογραφές έπεσαν στην περιθύλητη συνθήκη της Άγκυρας ή «Βενιζέλου - Κεμάλ» (30 Οκτωβρίου 1930).

Όμως, η πολιτική της λιτότητας που ακολούθησε και τα οξυμένα πολιτικά πάθη έφεραν την ανατροπή του από την ενωμένη αντιπολίτευση (Παναγιώτης Τσαλδάρης, Γεώργιος Κονδύλης, Ιωάννης Μεταξάς και Α. Χατζηκυριάκος) που πήρε τις εκλογές του 1933 (5 Μαρτίου).

Ο Πλαστήρας προσπάθησε να ανατρέψει το εκλογικό αποτέλεσμα με πραξικόπημα (6 Μαρτίου). Απέτυχε. Είναι τότε που ο Γεώργιος Κονδύλης είχε πει:

«Όλες οι ημέρες του χρόνου προσφέρονται για πραξικόπημα, πλην μιας: Της επομένης των εκλογών».

Στις 10 του μήνα, ανέλαβε κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Παναγιώτη Τσαλδάρη. Οι εκκρεμότητες, όμως, συνέχιζαν να υπάρχουν. Μια απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Βενιζέλου και της συζύγου του (6 Ιουνίου 1933) όξυνε την κατάσταση. Η πολιτική διαμάχη κορυφωνόταν όλο και πιο πολύ και η ελληνική ζωή κυλούσε στους ρυθμούς της έντονης κομματικής αντιπαράθεσης που απειλούσε να οδηγήσει σε εμφύλια σύρραξη. Την κατάσταση ήρθε να επιδεινώσει ένα νέο πραξικόπημα (1 Μαρτίου 1935) που ο Βενιζέλος υιοθέτησε μετά από λίγες ημέρες. Το πραξικόπημα πνίγηκε στο αίμα και οι ηγέτες του κατέφυγαν στην Ιταλία, όπου δραπέτευσε κι ο Βενιζέλος. Ένα στρατοδικείο έστειλε στο

εκτελεστικό απόσπασμα τους στρατηγούς Παπούλια και Κοιμήση (24 Μαρτίου του 1935), ενώ Βενιζέλος, Πλαστήρας και Ι. Κούνδουρος καταδικάστηκαν ερήμην σε θάνατο. Έτσι κι αλλιώς, ο Βενιζέλος δεν επρόκειτο να ξαναδεί την Ελλάδα (πέθανε στο Παρίσι στις 18 Μαρτίου 1936).

Η Ε' Εθνοσυνέλευση συγκροτήθηκε στις 6 Ιουνίου του 1935 και ψήφισε την παλινόρθωση της δυναστείας (10 Οκτωβρίου) που επικυρώθηκε με δημοψήφισμα (3 Νοεμβρίου). Ο βασιλιάς Γεώργιος Β' έφτασε στην Ελλάδα (25 Νοεμβρίου) κι ανέθεσε την εντολή σχηματισμού εκλογικής κυβέρνησης στον Κωνσταντίνο Δεμερτζή (30 του μήνα) που, με αντιπρόεδρο τον Ιωάννη Μεταξά, συνέχισε πρωθυπουργός και μετά τις εκλογές (26 Ιανουαρίου του 1936), καθώς δεν αναδείχτηκε νικητής. Πέθανε, όμως, οπότε ο Γεώργιος διόρισε πρωθυπουργό τον αντιπρόεδρο, Ιωάννη Μεταξά (13 Απριλίου του 1936), αρχηγό του κόμματος των Ελευθεροφρόνων που με επτά βουλευτές σε σύνολο τριακοσίων εκπροσωπούσε το 3.94% του εκλογικού σώματος.

Η επιλογή διόλου τυχαία δεν ήταν. Γεννημένος στις 12 Απριλίου του 1871 στην Ιθάκη, ο Μεταξάς βρισκόταν ανάμεσα στους κατώτερους αξιωματικούς του Στρατιωτικού Συνδέσμου που προχώρησαν στην επανάσταση του 1909 (Γουδί) κι έφεραν τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Με την επικράτηση της επανάστασης, τον είχαν μεταθέσει στη Λάρισα, εξαιτίας των φιλοβασιλικών θέσεων του. Παρ' όλα αυτά, είχε συνεργαστεί με τον Βενιζέλο στους Βαλκανικούς πολέμους και είχε φτάσει αρχηγός του γενικού επιτελείου Στρατού, απ' όπου παραιτήθηκε το 1915, διαφωνώντας με την είσοδο της Ελλάδας στον (Α' Παγκόσμιο) πόλεμο, στο πλάι της Αντάντ. Βαθιά γερμανόφιλος, πίστευε ακράδαντα ότι οι Αγγλογάλλοι θα συντριβούν.

Όταν ο βασιλιάς Κωνσταντίνος υποχρεώθηκε να παραιτηθεί υπέρ του γιου του Αλέξανδρου (1917), τον ακολούθησε στην εξορία. Γύρισε το 1920, μετά τη συντριβή των Φιλελευθέρων και την επάνοδο του Κωνσταντίνου στον θρόνο, παραιτήθηκε από τον στρατό με τον βαθμό του υποστράτηγου κι ασχολήθηκε με την πολιτική, ως «Ηρακλής του στέμματος». Κι όταν, με τη μικρασιατική καταστροφή, ξέσπασε το κίνημα Πλαστήρα - Γονατά, ήταν αυτός που προσπάθησε να σώσει τον θρόνο. Ο βασιλιάς τον κάλεσε να δημιουργήσει «κυβέρνηση ευρείας αποδοχής» κι ο Μεταξάς θυμήθηκε τους έγκλειστους στις φυλακές Συγγρού κομμουνιστές.

Ο Γιάννης Κορδάτος κι ο διευθυντής του «Ριζοσπάστη» Γ. Πετσόπουλος είχαν συλληφθεί από τις 5 του Ιουλίου (1922), εξαιτίας της σκληρής αντιπολεμικής αρθρογραφίας τους. Ο Μεταξάς τους επισκέφθηκε νύχτα στο κελί τους και πρότεινε στον Κορδάτο απελευθέρωση και συμμετοχή σε «βασιλοκομμουνιστική» (!) κυβέρνηση. Πίστευε ότι θα τον δελεάσει. Εισέπραξε πληρωμένη απάντηση:

«Δεν δυνάμεθα να συμμετάσχωμεν εις την κυβέρνησιν σας, διότι το απαγορεύουν αι αρχαί μας».

Η επανάσταση επιβλήθηκε, ο Κωνσταντίνος έφυγε οριστικά από τη χώρα κι ο Μεταξάς εξέδωσε πολιτικό μανιφέστο και ίδρυσε το κόμμα των Ελευθεροφρόνων που ποτέ δεν είχε ιδιαίτερη απήχηση στον λαό. Στα τέλη του 1935, βρέθηκε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Δεμερτζή, άγρυπνο μάτι του βασιλιά. Οι συνθήκες τον ευνόησαν: Τον Απρίλιο του 36, διορίστηκε πρωθυπουργός. Πρώτη του δουλειά ήταν να εκκαθαρίσει το στράτευμα από όποια δημοκρατικά στοιχεία υπήρχαν εκεί. Τον Μάιο, του προέκυψε το «ζήτημα των καπνεργατών».

Στις αρχές Μαΐου του 1936, ξέσπασε πανελλαδική απεργία των καπνεργατών. Ζητούσαν αναπροσαρμογή των ημερομισθίων τους στις 120 – 130 δραχ. με βάση τη συμφωνία που είχε προηγηθεί μερικά χρόνια πριν. Οι εργοδότες πρόσφεραν 75 – 80 δραχ. Η κυβέρνηση Μεταξά πήρε το μέρος των εργοδοτών προτείνοντας «συμβιβαστική λύση» 85 – 90 δραχ. Οι εργοδότες επέμεναν στις 75 – 80.

Το πρωί, 8 Μαΐου του 1936, περίπου 6.000 καπνεργάτες της Θεσσαλονίκης έκαναν πορεία με κατεύθυνση το Διοικητήριο για να επιδώσουν ψήφισμα με τα αιτήματά τους. Βρήκαν μπροστά τους την χωροφυλακή που τους απαγόρευσε να προχωρήσουν. Ακολούθησε συμπλοκή. Πολλοί διαδηλωτές τραυματίστηκαν, ενώ η ββάνουση συμπεριφορά της χωροφυλακής προκάλεσε γενική αγανάκτηση. Σε ένδειξη συμπαραστάσης, το ίδιο βράδυ κατέβηκαν σε απεργία οι εργάτες ηλεκτρισμού, οι σιδηροδρομικοί Β. Ελλάδας, οι τροχιοδρομικοί και οι αυτοκινητιστές. Ο Μεταξάς επιστράτευσε τροχιοδρομικούς και σιδηροδρομικούς και διέταξε το Γ' Σώμα Στρατού να επέμβει.

Η 9^η Μαΐου βρήκε να απεργούν και οι λιμενεργάτες, οι αρτεργάτες, οι μυλεργάτες κι άλλοι κλάδοι, ενώ τα εμπορικά καταστήματα έκλεισαν σε ένδειξη αλληλεγγύης προς τους απεργούς. Διαδηλωτές διέτρεχαν την πόλη προσπαθώντας από διάφορες πλευρές να φτάσουν στο Διοικητήριο. Η χωροφυλακή άνοιξε πυρ, ενώ θωρακισμένα της κατέβηκαν στους δρόμους. Έφιπποι χωροφύλακες εφομούσαν εναντίον των διαδηλωτών χτυπώντας στο ψαχνό σε μια μανιασμένη επίδειξη δύναμης.

Χρειάστηκε να επέμβει ο στρατός για να συγκρατήσει τους χωροφύλακες. Στους δρόμους μετρήθηκαν δώδεκα νεκροί, 32 βαριά και δεκάδες ελαφρά τραυματισμένοι, όλοι από την πλευρά των διαδηλωτών. Ο στρατός απαγόρευσε τις διαδηλώσεις. Η απαγόρευση αγνοήθηκε. Οι στρατιώτες που ακροβολίστηκαν στην πόλη, Θεσσαλονικείς οι περισσότεροι, δεν είχαν τίποτα να μοιράσουν με τους εργάτες. Ο διοικητής του Γ' Σώματος Στρατού, αντιμετωπίζοντας ακόμα και την περίπτωση στάσης καθώς οι φαντάροι του έμοιαζαν να είναι με το μέρος των απεργών, επέτρεψε τις διαδηλώσεις. Απόγευμα, 9 Μαΐου, συγκροτήθηκε μεγάλη συγκέντρωση με την κρατική εξουσία ουσιαστικά να έχει καταλυθεί. Βουλευτές όλων των κομμάτων έπεισαν τον λαό να επιστρέψει στα σπίτια του. Τα θύματα των ταραχών κηδεύτηκαν την επομένη, 10 Μαΐου, χωρίς να σημειωθούν επεισόδια.

Ο Μεταξάς είδε «κομμουνιστικό δάκτυλο» πίσω από τα επεισόδια. Τα αιτήματα των απεργών έγιναν δεκτά. Νέος υπουργός Εσωτερικών διορίστηκε απόστρατος κηρυγμένος υπέρ της δικτατορίας.

Έτσι κι αλλιώς, η δικτατορία ήταν της μόδας, με κορυφαίους τον Αδόλφο Χίτλερ στη Γερμανία και τον Μουσολίνι στην Ιταλία. Με την Αλβανία να μεταβάλλεται σταθερά σε οικονομικό προτεκτοράτο και «στρατόπεδο της Ιταλίας», σύμφωνα με την εκτίμηση ιστορικού της εποχής. Θα γινόταν και τυπικά ιταλικό έδαφος στα 1939, με την εκεί απόβαση των Ιταλών. Στη Γιουγκοσλαβία, ο πρωθυπουργός Μίλαν Στογιαντινοβιτς διολίσθαινε όλο και πιο πολύ στις φασιστικές πρακτικές και το φλερτ με τους γειτονικούς δικτάτορες. Από τον Μάιο του 1934, η φασιστική οργάνωση Σβένα είχε καταλάβει την εξουσία στη Βουλγαρία, εκδιώκοντας κι εξοντώνοντας τους οπαδούς της προηγούμενης φασιστικής κυβέρνησης που κατηγορήθηκαν για υπέρμετρη διαλλακτικότητα. Και η Ρουμανία βρισκόταν στο έλεος των φασιστών.

Στις 4 Αυγούστου του 1936, ο Μεταξάς επέβαλε βασιλική δικτατορία. Δεν υπήρχαν πια στον

στρατό δημοκρατικοί να αντισταθούν. Κομμουνιστές και συνδικαλιστές βρέθηκαν στην πρώτη σειρά των διώξεων με φυλακίσεις, εξορίες, βασανιστήρια και την υποχρέωση να υπογράψουν «δήλωση μετανοίας». Ο περιβόητος υπουργός Ασφαλείας, Κωνσταντίνος Μανιαδάκης, εφάρμοζε πρωτοποριακές μεθόδους εξευτελισμού και βασανιστηρίων (καθαρτικό, πάγος κ.λπ.) σε σημείο να ενοχληθούν και να διαμαρτυρηθούν ακόμα και εκπρόσωποι κομμάτων της Δεξιάς και καθηγητές πανεπιστημίου. Ο Ιωάννης Μεταξάς δε δίστασε κι αυτούς να φυλακίσει (Ι. Μιχαλακόπουλος, Αλ. Σβώλος, Κων. Τσάτσος, Παν. Κανελλόπουλος κ.ά.).

Οι παρακολουθήσεις πολιτών μπήκαν στην ημερήσια διάταξη, ενώ απαγορεύτηκε η έκφραση ελεύθερης γνώμης και επιβλήθηκε λογοκρισία στις εφημερίδες, στο θέατρο, στον κινηματογράφο και στα βιβλία, όπως συμβαίνει σε κάθε δικτατορία. Τα μέτρα, όμως, αυτά συνοδεύτηκαν και από καθαρά φασιστικής έμπνευσης ενέργειες: Κυβερνητικοί πράκτορες εισχώρησαν στα εργατικά σωματεία και τα άλωσαν, ενώ ο Μεταξάς ανακηρύχτηκε «πρώτος εργάτης» της χώρας.

Αγόρια και κορίτσια εγγράφονταν υποχρεωτικά στην Εθνική Οργάνωση Νεολαίας, την περιβόητη ΕΟΝ, όπου η πλύση εγκεφάλου ξεπερνούσε κάθε όριο. Στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, χτίστηκαν οχυρωματικά έργα που βαπτίστηκαν με την ηχηρή ονομασία «γραμμή Μεταξά». Όποιος δεν μπορούσε να τα εκπορθήσει, δεν είχε παρά να τα παρακάμψει. Αλλεπάλληλοι έρανοι διοργανώθηκαν για την ενίσχυση της πολεμικής αεροπορίας. Τα χρήματα σπαταλήθηκαν ενώ η έκφραση «πάνε υπέρ της αεροπορίας» έφτασε να σημαίνει την αυθαίρετη οικονομική αφαιμάξη. Το 1940 βρήκε την Ελλάδα γυμνή από αεροπορική κάλυψη με τις φυλακές γεμάτες αντιφρονούντες και τα ξερονήσια πλήρη από εξόριστους. Το έγκλημα της Τήνου (15 Αυγούστου 1940) του πρόσφερε ανεπανάληπτη ευκαιρία να εξαλείψει τον διχασμό και να αναχθεί σε ηγέτη.

Στα απομνημονεύματά του, ο Ιταλός πρεσβευτής στην Αθήνα Εμανουέλε Γκράτσι σημείωσε: «Το έγκλημα της Τήνου είχε αποτέλεσμα, -για να μην πω, έκανε το θαύμα, -να δημιουργηθεί στην Ελλάδα ενότητα ψυχών. Μοναρχικοί και βενιζελικοί, οπαδοί κι αντίπαλοι της 4ης Αυγούστου, πείστηκαν πως ένα μόνο αδυσώπητο εχθρό είχε η Ελλάδα: Την Ιταλία. Και πως, αν δε γινόταν ν' αποφευχθεί μια σύγκρουση με την Ιταλία, θα ήταν προτιμότερο ν' αντιμετωπιστεί ο εχθρός με ανδρισμό, παρά να υποχωρήσει το ελληνικό έθνος σε κάποιον, που δε δίσταζε να μεταχειριστεί τέτοια μέσα».

Ο Ιωάννης Μεταξάς αποποιήθηκε την ευκαιρία: Αρνήθηκε να δεχτεί την επαναφορά των αποταγμένων δημοκρατικών αξιωματικών στο στράτευμα και να ενισχύσει με αυτούς την άμυνα, παρ' όλο που, από τον Οκτώβριο, η Ελλάδα δεχόταν επίθεση από τη φασιστική

Ιταλία.

Όπως είχαν πράξει και με την «απόρθητη γραμμή Μαζινό», τον Μάιο του 1940, οι Γερμανοί παρέκαμψαν την «γραμμή Μεταξά» στις 6 Απριλίου 1941 και στις 8 έφτασαν στη Θεσσαλονίκη (στις 27 και στην Αθήνα). Ο Ιωάννης Μεταξάς δεν ζούσε να το δει. Είχε πεθάνει από τις 6 Ιανουαρίου (1941).

(Ποντίκι, 2.8.2007) (τελευταία επεξεργασία, 10.10.2009)